

IDEI LA RAMPĂ

■ ION TOBOŞARU

Cîteva probleme de estetică a teatrului contemporan

Raportată la estetica generală, estetica teatrului reprezintă o disciplină particulară și particularizatoare, ce își propune să studieze fenomenul teatral, în complexitatea sa. Fenomenul teatral cuprinde dramaturgia, creația scenică și publicul. Tentativele de definire a esteticii teatrale sunt integrate în istoria culturii naționale și universale. În gîndirea estetică românească, renunțările personalității, în serieri de referință, analizind, direct sau indirect, aspectele dezvoltării teatrului, au formulat constatări pertinente și îndemnuri la dinamizarea creației literar-dramatice și a artei spectacolului. În epoca pașoptistă, Cezar Bolliac și Vasile Alecsandri militau pentru un teatru care să răspundă nevoilor spirituale, civice și patrioțice ale poporului. Mihai Eminescu, în calitate de dramaturg și de cronicar dramatic, era preocupat de locul repertoriului în cultura teatrală și de arta actorului. I. L. Caragiale reușește să elaboreze în articolele sale un sistem de estetică teatrală, pledînd pentru specificitatea literaturii dramatice și pentru autonomia spectacolului; verba dramaturgului și-a găsit expresie și în cronică dramatică, ce anunță afirmarea teatrului românesc modern. La sfîrșitul secolului al XIX-lea, Titu Maiorescu și Constantiu Dobrogeanu-Gherea notează în studiile lor de critică și de teorie literară idei estetice privind dramaturgia, eficiența teatrului, înălțîndul dezvoltării culturii naționale. O estetică teatrală înaintată se conurează, la începutul secolului al XX-lea, în opera lui Garabet Ibrăileanu și, apoi, a lui Eugen Lovinescu. Sunt denumite de renunțat ideile lui Camil Petrescu, în contextul gîndirii teatrale europene, caracterul sistematic al contribuților lui Ion Marin Sadoveanu, Victor Ion Popa, George Mîbail Zamfirescu sau Mîbail Sebastian, Tudor Vianu, Mihai Ralea, Lucian Blaga, George Călinescu, Milica.

Gheorghiu aducește, prin vasta lor cultură umanistă, temele esențiale ale esteticii teatrale, relevînd aspectele teoretice ale artei scenice realiste, influența spectacolului asupra formării publicului și, de asemenea, cercetînd virtuțiile literaturii dramatice clasică, naționale și universale, în procesul de afirmare a culturii teatrale. Orientările estetice ale teatrului sunt astăzi călăuzite de politica culturală a Partidului Comunist Român, de programul ideologic al partidului nostru, potențiale de ansamblu mai eficiente măsuri, care au drept scop să pună în concordanță viața teatrală românească cu societatea socialistă multilateral dezvoltată.

Tentativele de definire a esteticii teatrale, astăzi, tinzînd spre cristalizarea unui statut propriu, au în vedere caracterul pluridisciplinar al cercetării în sfera științelor umaniste. Este evident faptul că problematica esteticii teatrale gravitează în jurul întrebărilor pe care și le pune dramaturgia, al preocupărilor noșvatoare în legătură cu tradiția și cu modernitatea artei scenice, cu dinamica unui public heterogen, ce aspiră spre omogenitate; această dinamică este în direcță relație cu calitatea spectacolului teatral, necesar în educația publicului: în largirea orizontului sănătății, în sensibilizarea față de frumos, în cultivarea atitudinii etice și civice. În ultimul pătrâng al secolului al XX-lea, se înseamnă ce se produce în sfera cunoașterii, revoluția tehnico-științifică, cercetarea pluridisciplinară modifică înghîntul de cuprindere al esteticii teatrale, prin sporul de date ce îl oferă istoria, critica de teatru, psihologia și sociologia creației teatrale. Preeminență, accentele de psihologie și de sociologie a artei spectacolului, interpretate prin prismă materialismului dialectic, se infiltrează în corpul de elemente esențiale, înhebat într-o estetică a teatrului. Luciditatea, caracterul angajat, conștientizarea actului de creație al actorului și aspirația acestuia spre calitatea de actor total, funcția regizorului — de exegăt și de arhitect al spectacolului —, deschiderea spre un nou public, tentativele de a se generaliza educația estetică, toate acestea se cer studiate de către estetica teatrală și, simultan, de către disciplinele adiacente, „de graniță”.

Pe linia definirii conceptului de teatru, se pleacă de la ideea că elementele componente (literatura dramatică, arta scenică, publicul) formează o unitate indestrîngibile. Între acestea, literatura dramatică ocupă un loc important. Imaginile literar-dramatice se integrează imaginilor scenice. Polisemia operelor dramatice creaază multiple posibilități de interpretare.

Prințul literaturii dramatice în sfera faptului teatral este o falsă problemă. Importantă este nu ierarhizarea, ci reușita spectacolului. Literatura dramatică se justifică prin spectacol; însăși rațiunea ei de a fi

este valorificarea scenică. Gradul de reflectare a operei dramatice în spectacol este potențial de creația regizorului. Unitatea dintre text și arta scenică reprezintă premisa afirmării teatrului contemporan.

Natura specifică a literaturii dramatice derivă din coordonatele universului construit de autor: acțiunea, compoziția, subiectul și conflictul dramatic, personajul — tratat ca tip, erou, antierou, prototip, arhetip. Strucțura dialogului și a monologului, vizionarea revoluționară a dramaturgului, ceea ce prezintă poate fi fructificate în creația scenică.

Studiul literaturii dramatice operează și cu criteriul clasificării. Speciile clasice — tragedia, comedia și dramm — îi se adaugă melodrama, farsa, epopeea, precum și sub-speciile dramelor: socială, psihologică, istorică. În teatrul contemporan, clasificarea este frântă de tendința confluenței și a interferenței dintre genuri și specii. Cireala temelor și a motivelor imbogățește vizionarea tradițională cu aspecte innoitoare specifice societății socialiste și cu elemente inedite apărând omului contemporan. Tragicomicul, absurdul, grotescul, farsa tragică, fiecare cu valențe și cu limitele sale, amplifică posibilitățile de exprimare artistică a realității sociale. Genurile și speciile se dezvoltă îngrijat; unele dobândesc însuși noi, în funcție de mutațiile social-politice ce se produc. Epopeea națională, de pildă, dobândește în dramaturgia epocii noastre locul ce îi se euvine prin faptul că istoria se cere reginădită și transfigurată artistic, în timbrul timpului pe care îl străbateam. Profilul României secolului XX, procesul construirii societății sociale multilateral dezvoltate, fac necesară o dramaturgie care să pună în valoare fizionomia morală a claselor sociale și a acelor forțe progresiste care au accelerat succesele dobândite de România revoluționară. Paralel cu eroul, monumentalul, sublimul, în dramaturgie se manifestă categoriile satiri, ale comediei, revitalizată în peisajul literaturii române actuale. Astfel, alături de drama istorică creată de Mihnea Gheorghiu, Paul Anghel, Titus Popovici, D. R. Popescu, Al. Sever, Horia Lovinescu, Marin Sorescu, Mircea Radu Jacoban, Mircea Bradu, comedie se exprimă cu fervoare în creația lui Anrel Baranga, Paul Everne, Teodor Mazilu, Ion Băieșu, Theodor Mănescu, autor al genului „serios” de comedie actuală, Dumitru Solomon, Paul Cornel Chitic, Gheorghe Vlad.

Dramaturgia este chemată să se inspire din realitățile social-umane ale timpului nostru pe care îl scrăteam, să projeteze într-o tipologie convingătoare eroi și fapte demne de relevanță, să abordeze conflictele autentice, să evidențieze în mod emționant, estetic, mesajul politic și patriotic, civic și moral; dezbatând idei ale contemporaneității, într-o diversitate stilistică și cu variante mijloace de expresie, ca trebuie să poarte amprenta ideologiei revoluționare, să fie pătrunsă de spiritul politicii partidului nostru.

Exigențele sub raport tematic constituie o premisă și a repertoriului clasic, național și universal; spiritul selectiv, adaptat cerințelor actuale ale misiunii teatrale, călăuzește alcătuirea portofoliului repertorial curent și de perspectivă. Din acest punct de vedere, estética spectacolului contemporan național instaurează criterii care să asigure afirmarea și amplificarea dinamicii actului teatral, în consens cu dezideratele privitoare la educația complexă, multilaterală, a publicului.

Similar celorlalte arte, teatrul se definește ca formă specifică a conștiinței sociale; izvorul său principal este realitatea omului. Teatrul ca oglindă a societății, teatrul, ca formă de comunicare, teatrul ca dialog, teatrul ca modalitate de sublimare a frumosului, monumentalului, eroicului, tragicului sau comiciului, indiferent de definiție, poartă amprenta politicului, filozoficului, eticului, este influențat de momentul istorie și de ansamblul socio-psico-cultural. În societatea socialistă, funcțiile sale sunt modificate: el proiectează un ideal moral, civic și patriotic, ocupând un loc important în socio-dinamica culturii sociale, pe linia formării plenare a conștiinței. Dimensiunile ideologice atribuite faptului teatral presupun realizarea unor spectacole a căror vibrație să concorde cu sensibilitatea omului contemporan socialist.

Caracterul activ, revoluționar, al artei spectacolului, formează și modeleză gustul și atitudinea publicului, cultivă spiritul demnătuijii. Spectacolul ca artă a comunicării, substanța actului scenic, „gradele” reflectării realității în operă prin intermediu convenției teatrale, raportul dintre sunet și semnificație se traduce în imagini, unele dintre ele imprumutate altor arte, valorizând materialul de viață într-o vizină artistică și într-o concepție despre lume unitară, determinată de epocă. Stratul gnoseologic al faptului teatral se îmbină cu cel axiologic și cu cel sociologic, în forme și modalități de expresie structurate conform specificului limbajului artelor scenice. Funcția cognitivă a artei scenice este asigurată, pe de o parte, de accesibilitate, pe de alta, de cultura acumulată; ea este susținută prin atitudine angajată estetic și social-politic, prin specificul național și prin umanism revoluționar. Imaginele sceneice interpretează imaginile literaturii dramatice prin inventivitatea și mobilitatea limbajului teatral; expresivitatea acesteia se concretizează în creația actorului. Varietatea tipurilor de spectacol, determinată și de modificările spațiului scenic și de diversitatea mădurilor de comunicare, atestă viabilitatea teatrului. Transformările ce survin în limbajul teatral reprezintă rezultatul unor ferte căutări în direcția expansiunii posibilităților estetice ale expresivității, în contextul revoluției tehnico-științifice contemporane.

Experiențele curentelor estetice în arta spectacolului — realismul, naturalismul, simbolismul, psihologismul, futurismul, expresionismul, suprarealismul, teatrul senzorialității, teatrul cruzișii, teatrul „sârac”, teatrul ritual, happening-ul sau teatrul „under-ground” — demonstrează mobilitatea creației teatrale și atestă, cu valori și limite, diversificarea spectacolului în lumea contemporană. La noi, dezvoltarea teatrului politic și a teatrului istoric sau, pe de altă parte, creșterea audienciei teatrului scurt, și, în general, diversificarea preocupațiilor și mijloacelor teatrului, propulsată de Festivalul național „Cintarea României”, se reflectă într-o varietate de forme de spectacol, unificate de ideologia societății socialești multilateral dezvoltate.

Concepția ideologică și capacitatea crențoare, reevaluarea concepțiilor poetice scenice, se manifestă în opera pe care o săvîrșește și desăvîrșește actorul, prin mijloacele sale specifice. În legătură cu statutul artei actorului, considerăm că activitatea sa poartă amprenta crenței, în totalitatea elementelor ce-o alcătuiesc. Estetica spectacolului contemporan definește actorul ca tip creator, polemizând cu opiniiile privind actorul-interpreț. Actorul face dovada capacitații sale creațoare, assimilând lumea construită în literatura dramatică precum și aceea în mijlocul căreia își consumă existența. Assimilând datele realității spirituale a operei, precum și datele realității nemijlocite, actorul intruchipează un univers uman, îi oferă culoare, prin sensibilitatea și prin originalitatea proprii sale arderi. Intruchiparea scenici este net de creație, în cadrul căruia fantzia și intuiția se grefează pe cultură, într-o conștiință travestire a fapturii sale în personaj. Cultura și capacitatea de a conștiințiza vizionarea concretizată în rol și integrată concepției generale a spectacolului deschid actorului perspectiva către formația de actor total. Estetica artei actorului consideră că virtuțile actorului total nu se definesc prin mobilitatea și varietatea mijloacelor de expresie și prin posibilitatea de acomodare la toate genurile de spectacol; actorul total își manifestă talentul și cultura, modernitatea creației în dinamica unei complexe angajări (civică, morală, patriotică, estetică). Actorul, care este, în același timp, instrument și instrumentist, își dirijează eforturile sale creative spre a-și integra limbajul expresiv — capacitatea de improvizație, gestul, mimica și atitudinea — în filoul de sensibilitate și de luciditate, topindu-le laolaltă, în procesul transfigurării, în consubstanțialitatea „anelului” ideatic al operei, privită în dublă ipostază: literatură și creație scenică. Responsabilitatea sa, exprimată în procesul creației, oglindește responsabilitatea complexă, așa cum și-o mărturisesc în societate. Au-

tentitatea intruchipării contribuie la potențarea ideii artistice.

Aștăm la constituirea unor tipologii care demonstrează ascensiunea școlii naționale de artă dramatică. Aceste tipologii nu sunt limitative: nenumărate situații atestă confluențele creației actoricești de gen în profilul unei singure personalități. Elvecescante artei actorului în spectacolul contemporană reflectă o etapă de strălucire: nouă ipostază a artei actorului integrează cultura spectacolului civilizației artelor secolului nostru.

Personalitatea regiei contemporane este caracterizată prin capacitate creativă, prin originalitate — ca formă superioară de cunoaștere artistică, ca forță de a încheia imaginea scenică în dimensiunile sale ideologice și estetice. Mutuațile produse în domeniul regiei îl afirmă pe regizor ca exegat și constructor. Multiplele sensuri ale textului dramatic sunt potențiate și interpretate de regie într-o vizionare de ansamblu, vizionare ce se exprimă în unitatea factorilor politico-ideologice, cultural-educativ, etic-estetice. Artă fundamentală și mobilă, ca valorizează dramaturgia într-o pluralitate de imagini scenice, îndărânează prin dinamismul realismului contemporan, prin tentativele „desacralizării”, prin interogațiile și răspunsurile concordante cu problemele ce frângină societatea epocii. Regia noastră contemporană asimilează experiențele europene, de la Adolphe Appia, Gordon Craig, Stanislavski, Meyerhold, Reinhardt până la Brecht, Grotowski, Peter Brook, precum și pe cele românești ale lui Paul Gusty, Soare Z., Soare, Victor Ion Popa, Ion Savu, Victor Bumbuști, G. M. Zamfirescu, Aurel Maican, Sieă Andreescu, Ion Șalighian, Moni Ghelerter. Responsabilitatea regizorului — personalitate artistică, creator și animator — este centrală pe concepția sa ideologică. Funcția coordonatoare și integratoare a regiei asigură vizionarea unitară însupra spectacolului. Arhitect al spectacolului și animator al trupei, inventivitatea și inovația regizorului, modernitatea gândirii sale se consumă sub semnul lecturilor scenice deuse în semnificații, în cheia identicei a operei dramatice. Optimea repertorială, eficiența ideologică și artistică a construcției spectacolare, prin eliminarea estatismului gratuit, subordonarea mijloacelor de expresie sensurilor majore ale creației scenice, evaluarea noilor concepte de teatralitate și de realism teatral determină fizionomia regizorului ca model și ca protagonist al trupei. Multiplele moduri de comunicare în arta teatrală contemporană pun în valoare stiluri regizorale, remarcabile tentative pe linia diversificării și a finoișii creației scenice.

Prezenței active și dinamice a regiei î se alătură contribuția scenografiei și a altor arte (muzică, film, pictură), în procesul de

săvârșirii creației teatrale. Scenografia contribuie la cristalizarea originalității teatrului românesc contemporan. Reconsiderarea spațiului scenic înnoiește faptul teatral și stimulează interesul publicului pentru participarea la creația scenică. Ca spațiu scenic se folosește astăzi și cadrul natural; în general, se cunosc aprofundată ideea diversificării spectacolelor, pornind de la principiul utilizării spațiului scenic, în varietatea posibilităților existente.

În unitatea componentelor actului teatral, publicul, categorie dinamică, reper indispensabil, prin participarea emoțională și intelectuală, ocupă un loc important. Educația estetică este chemată astăzi să contribuie considerabil la formarea publicului. Recepțarea actului scenic este posibilă în condițiile unei pregătiri a publicului, eterogen ca virtută, profesiune și grad de cultură. Bucuria spontană cu care acesta întâmpină spectacolul se cere motivată; virtuile teatrului pot fi deslușite printr-o abordare gradată, spectacolul cerându-se înțelește în particularitățile sale de limbaj. Festivalul național "Cintarea României" solicită, în acest sens, întregul potențial creator al poporului. Amplă misiune artistică de animator nu numai că pregețește interpreți virtuozii, ci contribuie, în egală măsură, și la cultivarea publicului.

Forma superioră de receptare a creației sceneice o constituie critica de teatru. Prin funcția ei orientativă, formativă și educativ-estetică, critica de teatru, dincolo de stimularea creației dramaturgice și de spectacol, încîntă publicul, provocând interesul său real pentru teatru, și stîrnește enoriazitatea artistică. Judecările de valoare emise de critica de teatru se cunosc rigurose motivate, deconecte prima recomandare în ceea ce privește opțiunea pentru un spectacol o oferă uneori critica. Privită sub acest raport, rolul său în educația estetică, profesionalitatea critică, indiferent de metodologia ei concretă, se măsoară după eficiența dinamizării publicului. Preocupările sociologice ale critică de

teatru sunt la fel de importante ca și acelea teatrolești: echilibrul dintre aceste preocupări determină importanța ei culturală și caracterul ei benefic, în domă direcții: creația scenică și receptarea. Testele sociologice în legătură cu arta spectacolului, întreprinse în diferite medii, confirmă necesitatea sporirii exigenței în ce privește calitatea comportamentelor de care se ocupă estetica artei teatrale. Aflată la confluență filologică, istorică, sociologică, psihologică, teatrolești, critica de teatru are drept principală dimensiune educația spectatorilor. Evident, nu considerăm critica drept singura modalitate de educație estetică; instituțiile de spectacol, învățămîntul, forme instituționalizate, reprezentă — alături de participarea activă a oamenilor muncii în cadrul formațiilor artistice de amatori — modalități ce se cer în continuare fortificate. Pregătirea culturală, precumpărător a tineretului, eforturile de a-lărgi universul de cunoaștere prin istorie și prin artă stabuează necesitatea unui energetic program de îmbogățire spirituală, program complex, în concordanță cu mutațiile pozitive produse în societatea socialistă.

Estetica teatrului, estetică de ramură, ce generalizează experiențele creației sceneice, implicit ale dramaturgiei și ale publicului, formulind principii și concepte dinamizatoare, se consolidează prin activa participare la viața teatrului, privită în ansamblul ei. Ea ființează prin înțelegerea binomului teorie-creație. Sporul ei practic devine comensurabil prin efectele ce se produc în domeniul creației pe care o animă. Între teoria teatrului și practica creației artistice are loc impactul necesar evoluției teatrului: teoria fortifică creația, fortificându-se pe sine. Contribuțiile esteticii teatrale în sfera creației sceneice sunt multiple. Ea urmărește afirmarea teatrului integrat în cultura epocii, modernizarea spectacolului în spiritul revoluționar al timpului, creșterea responsabilității creatorului pe potriva exigențelor publicului, conștientizarea creației teatrale și conectarea ei la energiile politice, ideologice, civice, morale și estetice ale societății.

telex „teatrul“—telex „teatrul“—telex „teatrul“

FAIMA se achită cu bucurie de sarcina care i-a fost încredințată, mulțumind călduros tuturor celor care au adresat, cu prilejul sărbătorilor de iarnă, urări de bine redactorilor și colaboratorilor revistei „Teatrul“ ● Fără îndoială tot am intrat în „Anul internațional al copilului“, să incepeam cu o veste pentru cei mici: Teatrul

„Tăndărică“ a început repetițiile cu Till Buhoghindă, în regia Cătălinei Buzoianu. Printre interpréti vor fi Leopoldina Bălănușă și Rodica Negrea, Horațiu Mălăele și Papil Pandură ● Mulți se întrebă dacă gerurile care ne-au încercat născuturile și piciorulele nu se datorează susținutului de gheăță al cui Onedin. O să așa, n-o să așa, bine că Peter Gilmore a

plecat de pe la noi să sună filmze ceva episoadă din prelungul serial ● La Teatrul Dramatic din Baia Mare, tânărul Bogdan Berciu repetă Nevestele vesele din Windsor. Interpretul lui Falstaff este apreciatul autor Teofil Turturică. Tot aici, Zoe Anghel-Stanca repetă Hedda Gabler, cu Olga Sirbul în rolul principal. ● (Continuare la p. 30)